

## Kadının Güçlenmesi Kapsamında Yaşlı Kadınların Çalışma Hayatına Katılmalarındaki İmkân ve Kısıtların Belirlenmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma: Karabük İl Örneği

Şahsenem Muşerref Öz<sup>1</sup> Pınar Turan<sup>2</sup>

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük<sup>1</sup>

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük<sup>2</sup>


E-Posta: sahsenem.oz@outlook.com<sup>1</sup>


E-Posta: pinarturan0524@gmail.com<sup>2</sup>

Geliş Tarihi: 5 Aralık 2021; Kabul Tarihi: 17 Şubat 2022

Doi: 10.24876/senex.2022.43

Künye: Öz, Ş. M. ve Turan, P. (2021). Kadının Güçlenmesi Kapsamında Yaşlı Kadınların Çalışma Hayatına Katılmalarındaki İmkân ve Kısıtların Belirlenmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma: Karabük İli Örneği. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 30-47.

 0000-0002-4684-3906<sup>1</sup>

 0000-0001-5540-0958<sup>2</sup>

### Özet

Türkiye nüfusu hızla yaşlanmaktadır. Yaşlanan nüfusun büyük bir kısmı yaşlı kadınlardan meydana gelmekte aynı zamanda nüfusun en yaşlı kesimini de kadınlar oluşturmaktadır. Yaşlanma ekonomik, politik ve sosyolojik değişimlere yol açan bir süreçtir. Giderek yaşlı iş gücüne duyulan ihtiyacın artmasına karşılık istihdam hedeflerinde yaşlıların yeteri kadar yer almamaları bu değişimlerin doğurduğu paradokslardan bir tanesidir. Yaşlıların çalışma hayatından uzak kalmaları yaşlılığı yoksullaştıran bir sonuç üretmektedir. Buna bağlı olarak yaşlılık ve yoksulluk doğrusal hızda büyümektedir. Kadınların ölüm oranı az beklenen yaşam süresi, erkeklerden daha uzun olmasına rağmen iş gücü piyasasına katılım oranları daha düşüktür. Bu yüzden yaşlılık sürecinde kadınlar negatif cinsiyet ayrımcılığına ve yoksulluğa daha fazla maruz kalmaktadırlar. Bu çalışmada yaşlı kadınların güçlendirilmesi kapsamında istihdamlarının nasıl sağlanabileceğini tespit etmek, yaşlı kadınların çalışma hayatına olan mesafelerinin altında yatan temel sosyal, ekonomik ve politik engellerin neler olduğunu saptamak ve yaşlı kadınların çalışma hayatına katılmalarını mümkün kılan imkânları ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu nedenle nitel araştırmalar yöntem olarak belirlenmiş ve veriler görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Yapılan araştırma analizleri sonucunda ise yaşlı kadınların çalışma hayatına katılmalarındaki asıl kısıtlılığın biyolojik yaştan ziyade cinsiyete bağlı dezavantaj ve toplumsal hafızaya kazanmış negatif yaşlılık algısı olduğu anlaşılmıştır. Görüşmeler sonucu mevcut düzende yaşlı kadınların ilgi ve yeteneklerine uygun çalışma alanlarının manidar azlığı dikkat çekmiştir. Çalışma arzusunu ve üretkenliğini kaybetmemiş yaşlı kadınların imkân sunulduğunda çalışma hayatında aktif olarak yer alabilecekleri ve bu sayede süregelen kronik yaşlı yoksulluğunun önüne geçilebileceği sonucuna varılmıştır.

### Anahtar Kelimeler

Yaşlılık • Yaşlı Yoksulluğu • Yaşlılığın Kadınsallaşması • Yaşlı İstihdamı

## A Qualitative Study on the Determination of Opportunities and Limitations for Older Women's Participation in Working Life Within the Scope of Women's Empowerment: Case of Karabuk Province

### Abstract

The population of Turkey is rapidly aging. The majority of the aging population consists of older women. Also, women constitute the oldest part of the population. The aging process causes economic, political, and sociological changes. The older adults are not sufficiently included in the employment targets despite the increasing necessity for the older people workforce, and this is a paradox caused by these changes. Keeping the older adults away from working life impoverishes old age. Accordingly old age and poverty are growing at a linear rate. Although women's mortality rate is lower than that of men, their labor market participation rate is lower. Consequently, women are

more exposed to negative gender discrimination and poverty in the older people period. The study's objective is to determine how to secure employment within the scope of empowerment of older women, the main underlying social, economic, and political obstacles in their distance from work life, and reveal the opportunities enabling them to participate in work life. Qualitative research is the method of study. The data were obtained by interview technique. The research analysis results demonstrate that the principal reason for the limited participation of older women in work life is not biological age, but gender-related disadvantage and negative perception of old age engraved in the social memory. The interviews have drawn attention to the significant scarcity of working areas suitable for the interests and abilities of older women in the current order. It has been concluded that older women who have not lost their desire to work and productivity can take an active part in working life when given the opportunity, and thus, the ongoing chronic poverty of the older people can be prevented.

#### Keywords

Old Age • Old Age Poverty • Feminization of Old Age • Older People Employment

### Giriş

İçinde yaşadığımız yüzyıl bir değişim dönüşüm çağıdır. Yaşanan bu dönüşümle beraber toplumların demografik yapısı değişime uğramakta, doğum ve ölüm oranları azalırken beklenen yaşam süresi uzamakta dolayısıyla yaşlı nüfus dünya nüfusu içerisinde önemli bir yer kaplamaktadır.

Bununla birlikte bireyler ilerleyen yaşlarda çalışma yaşamına katılamamakta ya da fiziksel, çevresel ve politik sebeplerle çalışma hayatından çekilmektedir. Bu durum genellikle beraberinde yoksulluğu getirmektedir. Ancak yaşlılıkta yoksulluk tek başına çalışma hayatından uzak kalmakla izah edilemeyecek kadar girift bir konudur. O nedenle bağlama göre çok farklı boyutlarda tartışılabilen bir mesele olan yaşlılığa, kesişimsellik kavramıyla yaklaşmak daha doğru bir perspektif sunacaktır.

Toplumsal grupların heterojen bir yapıya sahip olduklarını kabul eden kesişimsellik; sınıf, toplumsal cinsiyet, yaş, ırk, etnisite gibi sosyal parametrelerin karşılıklı ilişkisini açıklarken kullanılmaktadır (Arun 2016:32). Örneğin 2019 senesinde erkek yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranı %20,1, kadın yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranının ise %5,6 olduğu görülmüştür (TÜİK 2021). Yani kesişimsellik perspektifinden değerlendirildiğinde verilen istatistikler yoksulluğun yaşlı erkeklerden çok yaşlı kadınları etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu da yaşlı yoksulluğunun

çalışma kategorisinin yanı sıra cinsiyete bağlı bir biçimde şekillendiğini diğer bir deyişle yoksul yaşlı nüfusun kadınsallaştığını göstermektedir.

Öte yandan yaşlı yoksulluğunun aynı zamanda sınıf temelli bir arka planı bulunmaktadır. Kadın yaşlı nüfus, çalışma hayatının getirdiği fırsatlardan mahrum kaldığında yaşam kaliteleri düşmekte, sosyal statüleri ve bağımsızlıkları olumsuz yönde etkilenmektedir. Yaşlı kadın bireyler ortaya çıkan yoksulluk nedeniyle eşlerine veya çocuklarına bağımlı hale gelebilmektedir. Hiçbir akrabası veya yakını bulunmayan yaşlı kadınların yoksullaşmaları ise hayatlarını sosyal dışlanma ve izolasyona maruz kalarak devam ettirmelerine neden olabilmektedir.

Yaşlı kadın yoksulluğu, yaşlı kadının çalışma hayatına katılımı ve yaşlı kadının güçlenmesi olay ve bağlamları arasındaki sınırlar nicel yöntemin imkânlarıyla açıklanmayacak kadar belirsizdir. Bu nedenle meselenin ne olduğunu ve nasıl geliştiğini nitel bir yaklaşımla yaşlı kadınların "kendi seslerinden" duymak çalışma hayatına katılmalarına ilişkin imkân ve kısıtlılıkların belirlenmesi ve çözüm önerileri sunulması noktasında önem taşımaktadır.

Tüm bunlar ışığında bu çalışmada, yaşlı kadınların çalışma hayatına katılımlarını engelleyen nedenlerin belirlenmesi ve kadının güçlendirilmesi kapsamında istihdam edilmelerine dair politika önerileri geliştirilmesi planlanmaktadır. Önerilen

hedeflerin hayata geçirilmesi durumunda Türk toplumunda yaşlı kadınların sosyo-ekonomik statülerinin yükselmesi, toplumsal hayata adaptasyon süreçlerinin hızlanması beklenmektedir.

### **Teorik Arka Plan**

Bu çalışma yaşlı kadınların çalışma hayatına katılmaları ile güçlenmeleri arasında önemli bir ilişki olduğu düşüncesinden doğmuştur. Bu bağlamda yaşlı kadınların çalışma hayatına katılmalarındaki imkân ve kısıtlılıkların tespit edilmesi hedeflenmiştir. Sahadan elde edilen veriler, mevcut imkân ve kısıtlılıkları görünür hale getirdiğinden hak temelli ve yaş dostu politika önerileri geliştirilmesine de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yaşlılık konusu uzun yıllardır farklı perspektiflerden ele alınan önemli bir çalışma alanıdır. Bu nedenle alanda birbirini destekleyen veya eleştiren pek çok kuramsal yaklaşım bulunmaktadır. Örneğin geri çekilme kuramı, aktivite kuramı, feminist kuram bunlardan bazılarıdır. Bu çalışmada ise aktif yaşlanma yaklaşımı benimsenmiştir. Dünya Sağlık Örgütüne göre aktif yaşlanma: güvenlik, sağlık, sosyal ve siyasal katılımları bakımından yaşlanan bireylerin yaşam standartlarının iyileştirilmesini ifade etmektedir (Çuhadar 2020:369). Aktif yaşlanma anlayışı nüfus içerisinde önemli yer kaplayan yaşlı bireylerin hem yaşlılıkta kaliteli bir hayat sürebilmelerinin hem de ülke ekonomisine katkı sağlayabilmelerinin çalışma hayatına yeniden dâhil edilmeleriyle mümkün olacağını savunmaktadır (Şentürk 2018:174). Dolayısıyla aktif yaşlanma konsepti çalışmamızı destekler niteliktedir.

Yaşlı kadınların çalışma hayatına katılmaları, güçlenmeleri için önemli bir mihenk taşıdır. Zira çalışma hayatından mahrum olmak yoksulluğu da beraberinde getirebilmektedir. Böylelikle yaşlılık, kadınsallaşan bir boyuta taşınmaktadır. Bu bakımdan araştırmanın

kavramsal çerçevesini “yaşlılık”, “yaşlı yoksulluğu”, “yaşlılığın kadınsallaşması (kadınsı siması)”, “kadının güçlenmesi”, “yaşlı kadınların güçlenmesi” oluşturmaktadır.

### **Yaşlılık**

Dünya yüzündeki yaşlılık çizgileri giderek derinleşmektedir. Dünyadaki hemen her ülkede 65 yaş ve üzeri bireylerin nüfusu, diğer yaş gruplarını domine etmekte ve gelecek yıllarda yaşlı nüfus artışının daha da hızlanacağı tahmin edilmektedir (Günay vd. 2016:167). Yaşlılık meselesine Türkiye özelinde yaklaşacak olursak 2050 yılında Türkiye’de yaşlı oranının %18’e yükseleceği öngörülmektedir (Duben 2018:68). Yaşlılık artık hepimizi yakından ilgilendiren bir sosyolojik mevzu olarak karşımızda dikilmektedir.

Birleşmiş Milletler bir kişinin yaşlı kabul edilmesi için yaş sınırını 60, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise 65 olarak belirlemiştir (Ceylan 2015:28). Bu sınır Türkiye’de de 65 yaş olarak kabul görmektedir (Gül 2018:112). Yaşlılığın toplumsal tezahürüne bakıldığında yaşlı birey ve toplum arasında genel olarak olumsuz bir etkileşim ağı kurulmaktadır. Yaşlılar, bu dönemde becerilerini yitirebilir, yeti ve algı kayıpları yaşayabilirler. Bu kısıtlılıklar kendilerini toplumsal hayattan soyutlamalarının sebeplerinden biri olabilmektedir. Toplumda yararsız ve geri kalmış bir yaşlı hükmü olduğundan sosyal hayatta yer alma bakımından dezavantajlı duruma düşen yaşlıların gençlerle arasında kuşaklararası bir çatışma meydana gelebilmektedir. Yaşlılıkla gelen statü kaybının doğurduğu sonuçlar bireylerin kendilerini yetersiz, işe yaramaz ve verimsiz hissetmesi olarak kendini göstermektedir.

### **Yaşlı Yoksulluğu**

Kendine özgü güzellikler barındırsa da yaşlılık, bireylerin hayatına birçok

kısıtlılık eklemektedir. Bu kısıtlılıkların başında muhakkak ki sağlık problemleri gelir. Yaşlanan bedende birçok hastalık baş göstermekte ve bedenin sağlığını kaybetmesi bireyin hayatına ek maliyetler sokmaktadır. Bireylerin gelirlerinin görece azaldığı bu dönemde sağlık harcamalarının artması kaçınılmaz olarak yoksullaşmalarına zemin hazırlamaktadır. Buradaki asıl bahis yaşlı nüfusun yükselmesinden çok yaşlı nüfus içerisindeki yoksul paydanın büyümesidir. Bu bağlamda yaşlı nüfusun giderek yoksullaşıyor olması kalitesiz yaşamı kronikleştiren bir özellik taşımaktadır.

Yaşlı bireylerin yoksulluk bakımından toplam nüfus içerisinde büyük bir yer kapladıklarını söylemek mümkündür. 2019 yılında Türkiye’de toplam nüfusun %21,3’ünün yoksul olduğu bu %21,3’lük yoksul nüfusun %14,2 gibi büyük bir kısmını yaşlı nüfusun kapsadığı tespit edilmiştir (TÜİK 2021). Bu da yoksulluk hususunda yaşlı bireylerin oldukça manidar bir yer teşkil ettiğini göstermektedir.

Yaşlılık dönemi bireyin iş yapabilmeye yeteneğini azaltan ya da ortadan kaldırma ihtimalini içinde barındıran bir süreç olduğundan birey bu dönemde sürekli ekonomik zarara uğrama olasılığıyla yüz yüze gelmektedir (Oral 2008:135).

Yaşlılar gözünden bakıldığında bireyin kazancı ve yaşam doyumu arasında doğrusal bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buradan bireyin kazancı azaldıkça yaşam kalitesinin düştüğü sonucuna varılabilir (Günay vd. 2016:177).

Yoksulluğu yaşlılığa perçinleyen en önemli unsurlardan birisi de yaşlı bireylerin çalışma yaşamından uzaklaşması ve/veya çalışmalarının önünde engeller bulunması problemidir. Yaşlı bireylerin çalışmalarının önündeki en temel engellerden biri yaşa dayalı ayrımcılıktır. Yaşlılık en fazla yaşlı bireylerin yaşamlarına sirayet etmektedir. Yaşlı ayrımcılığı sonucunda yaşlı profili iş hayatını

verimsiz kılan ve üretimi sekteye uğratan bir kalıba girmektedir. Ancak ihtiyarlaşan dünyanın elbette iş gücü piyasa dengelerini etkileyeceği ve yaşlı çalışan nüfusa duyulacak ihtiyacın artacağı düşünülmektedir (Özen ve Özbek 2017:549-50). Bu nedenle yaşlı istihdamı hakkında yapılacak çalışmalar daha da önem kazanacaktır.

Yaşlılıkta yoksulluğu aşmanın en sağlıklı yolu elbette ki çalışmaktır. Çalışma yaşamı bireyin hayatına yalnızca ekonomik bir katkıda bulunmakla kalmaz beraberinde getirdiği dinamik ve sosyal hayat sayesinde yaşlıların karşı karşıya kalabilecekleri hastalık ek maliyet riskini de minimuma indirir. Yaşlılık döneminde çalışıyor olmak aynı zamanda aktif yaşlanma kapısının da aralanması anlamına gelmektedir. Aktif yaşlanma; yaşlı bireylerin yaş, beden ve statü bakımından sahip oldukları dezavantajların fırsatta eşitlenmesidir.

Bireyler aktif bir yaşlılık süreci geçirebilirlerse çalışabilir (ekonomik mağduriyetlerini giderebilir), yitirdiğini sandıkları statülerini ve özsaygılarını yeniden kazanabilirler. Yaşlanan nüfusu toplumun avantajına dönüştürüp yaşlı bireylerin kazanımlarının ortaya çıkarılmasını savunan “Gümüş Ekonomi”de görüşlerimizi destekler niteliktedir. Gümüş ekonomi yaşlanan bireylerin sosyal ve ekonomik katılımlarının sağlanması ve yaşam doyumunun üst seviyeye çıkarılması için yasal düzenlemelerin ve tüm imkânların yaşlıların lehine çevrilmesini hedeflemektedir (Demirbilek ve Özgür 2017:15). Yoksulluğun üstesinden gelmek bir lütuf değil insanlık görevi olduğundan yaşlı yoksulluğunu hak temelli bir yaklaşımla ele almak gerekmektedir (Görgün Baran 2017:7). Bu gözle bakıldığında yaşlı yoksulluğu için gereken adımlar atılabilir hale gelecektir.

### **Yaşlılığın Kadınsılaşması (Kadınsı Siması)**

Birçok genetik ve sosyal faktöre bağlı olarak

yaşam ömürleri uzun, ölüm oranları görece az olan yaşlı kadınların nüfus üzerindeki sayısal üstünlüğü bilinen bir gerçekliktir. Dolayısıyla yaşlı nüfustaki kadın çehresi yaşlılığın kadinsallaşması olarak tanımlanmaktadır. Kadınsı sima ilk bakışta fizyolojik olarak kadın lehine görünse de sosyal boyutlarına inildiğinde aleyhine olacak şekilde yön değiştirmektedir (Irmak ve Artan 2018:238). Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda yaşlı kadınların güçlendirilmesi hususunda çalışma hayatına dâhil olmaları faydalarına olacaktır.

### **Kadının Güçlenmesi**

Türkiye’de 2020 yılında nüfusun %50,1’i erkek, %49,9’u ise kadınlardan meydana gelmiştir (TÜİK 2021). Yani toplumda nitelikli kadın nüfusa duyulan ihtiyaç göz ardı edilemez bir büyüklüktedir. Kadın ve erkek nüfusu oransal olarak eşit bir biçimde seyrediyor görünse de sahip oldukları olanaklar açısından ele alındığında cinsiyetler arasındaki uçurum oldukça derindir. Bu makasın kapanması ancak kadının güçlenmesiyle mümkün görünmektedir. Toplumda kadınlara karşı süregelen tahakkümün kadınlar lehine çevrilmesi kadının güçlenmesini ifade etmektedir (Baltacı 2011:29). Dolayısıyla güçlenmenin ilk kavgası cinsiyetçilikle olmalıdır.

Ataerkil bir dünyada yaşadığımız inkâr edilemez. Ataerkil yapının kendisi cinsiyetler bazında ayrımcılığı doğuran ve sürdüren bir sistem inşa eder. Dünyada olduğu gibi Türk toplumunda da kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğine içkin olarak dezavantajlı bir konumdadırlar. Erkeklerle kıyaslandığında kadınların özellikle eğitim, sağlık, ekonomi, sosyal ve siyasi alanlarda geride oldukları bilinmektedir.

Nüfusun yarısının kadınlardan meydana geldiği düşünülürse kadınların maruz kaldığı eşitsizlikler kadınlar kadar toplumu da

alakadar etmektedir (Kaya 2010:123). Ancak toplumsal pratiklere bakıldığında kadının bireysel ve toplumsal kalkınmaya sağlayacağı faydaların ehemmiyetinin net bir şekilde anlaşılmadığı görülmektedir.

Kadının güçlenmesi konusunda atılacak ilk adım ise eğitim ayağında olmalıdır. Çünkü eğitim dezavantajların ortadan kaldırılması ve fırsat eşitliğinin sağlanması bakımından bir kadın için hayati önem taşımaktadır. Kadınların her alanda güçlenebilmesi için eğitimin her aşamasına eşit derecede ulaşabilmeleri gerekmektedir (KSGM 2019:20).

Eğitim çalışma hayatına doğrudan etki etme özelliği taşır. Eğitim seviyesi arttıkça buna paralel olarak çalışma hayatına katılım oranının arttığı bilinmektedir. Örneğin 2018 yılında çalışma hayatına en yüksek katılım sağlayan bireylerin %71,6 oranıyla yükseköğrenimi tamamlamış kadınlar olduğu sonucuna varılmıştır (KSGM 2019:41).

Kadının güçlenmesindeki diğer önemli faktör ise çalışma hayatına aktif katılımıdır. Kadınlar çalışma hayatında erkeklerle eşit şartlarda çalışma imkânına erişirlerse kadının güçlenmesi, dolayısıyla da eşitlik odağında toplumun kalkınması sağlanabilir.

Kadın emeğinin görünmezlik pelerini giymesi, “kadın işi” olarak tabir edilen belirli alanlardaki mesleklere yönlendirilmeleri, yaptıkları işler aynı dahi olsa erkeklerden daha az ücret almaları, çalışırken cinsiyetleri üzerinden taciz ve mobbing gibi kötü muameleye maruz kalmaları kadınları çalışma hayatında kısıtlayan unsurların başında gelmektedir. Tüm bunlar sonucunda kadınlar çalışma hevesi ve umudunu yitirmektedirler.

### **Yaşlı Kadınların Güçlenmesi**

2017-2019 Hayat Tabloları sonuçlarına göre Türkiye’de ortalama yaşam süresi kadınlarda 81,3 erkeklerde 75,9 yıl olarak belirlenmiştir.

Şu durumda kadınlar erkeklerden 5,4 yıl daha fazla yaşamakta, nüfusun en yaşlı kesimi büyük ölçüde kadınlardan oluşmaktadır (TÜİK 2021).

Kadınların daha uzun yaşıyor olmaları kaliteli bir hayat sürdürdükleri anlamına gelmemekte, aksine yaşam ömrü uzadıkça karşı karşıya kaldıkları kısıtlılıklar yoğunlaşmaktadır. Zaten cinsiyetleri sebebiyle eşitsizliğe uğrayan kadınlar, bir de yaş aldıklarında daha fazla izolasyona maruz kalmaktadır (Yelboğa ve Varol 2018:56). Bu nedenle yaşlı kadınlar yaşlılık sürecinde ortaya çıkan problemleri daha derinden deneyimlemektedir.

Bugün yaşlı kadın nüfusun büyük bir kısmı gençliğinde toplumda var olan kadına ilişkin ön yargılar sebebiyle eğitim imkânlarından faydalanamayan kesimdir. Günümüzde bu durum oldukça normal karşılanırsa da yaşlı kadın nüfusun büyük ölçüde eğitimsiz olması oldukça dramatiktir. Çünkü kadınlar için eğitim al(a)mamış olmak iş sahibi olmalarının önündeki engellerden biridir. Eğitim düzeylerinin düşmesi erkeklerin çalışma hayatında var olmalarının önünde bir engel teşkil etmezken kadınların çalışma hayatına katılımlarını güçleştiren ana unsurdur (UN Women Avrupa ve Orta Asya Bölge Ofisi 2017:23).

Yaşlı kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği mutlak ayrımcılığı çalışma yaşamına dâhil olarak aşabilirler. Fakat çalışma hayatına katılma bakımından kıyaslandığında yaşlı kadınların yaşlı erkeklerle göre daha dezavantajlı olduğu anlaşılmaktadır. Buna binaen 2019 yılında 65 yaş üstündeki bireylerin işgücü durumuna bakıldığında kadınlarda bu oranın %5,6 erkeklerde ise %20,1 olduğu görülmektedir (TÜİK 2021).

Çalışma hayatı, yaşlı kadınların bağımlılıklarını geride bırakıp kısıtlılıkları imkâna çevirmeleri ve güçlenmeleri için gerekli olan anahtardır. Bireylerin nispeten daha yalnız oldukları

yaşlılık döneminde bir işle meşgul olmak sosyal çevrenin inşası sürecini de olumlu yönde etkileyebilir.

Yaşlı kadınlar sosyal gruplar içerisinde güçlenmeye en fazla ihtiyacı olan kesimdir. Yaşlı kadınların güçlenmesi toplumsal kalkınma için de gereklidir. Nüfusun yaşlanması geciktirilebilecek bir süreç olmadığından giderek yaşlanan dünyada yaşlı kadınların güçlenmesi konusunda atılacak adımlar için geç kalınmamalıdır.

### **Materyal ve Yöntem**

Yaşlı kadınların çalışma hayatına katılım, aktif yaşlanma, bağımsız yaşlanma ve iş gücü piyasasına dair bakış açılarının ortaya çıkarılması hedeflendiğinden bu çalışmada nitel araştırmalar yöntemi olarak seçilmiştir. Araştırma güncel bir konunun anlaşılması ve tespit edilmesi üzerine odaklanan durum çalışması yaklaşımı ile sürdürülmüştür. Durum çalışması, tekli durum olarak ele alınmış ve çalışma Karabük İlinde yürütülmüştür.

Sahaya 12.10.2019 ve 12.02.2020 tarihleri arasında inilmiş, veriler görüşme tekniği ile toplanmıştır. 22 katılımcı ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. 28 dakika ile 69 dakika arasında değişen mülakat süreleri katılımcıların onayı ile ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Katılımcıların kriterleri sahaya inilmeden önce (amaçlı örneklem yöntemine uygun olarak) belirlenmiştir. Bu kriterler; çalışan-çalışmayan, yaş alan-yaşlanmamış kadınları kapsamaktadır. Yaşlanma oldukça bireysel bir olgu olduğundan katılımcılar 50 yaş ve üzeri olarak belirlenmiştir. Katılımcılara, ilişki içerisinde olduğumuz yaşlı kadınların sosyal ağları sayesinde ulaşılmıştır.

Toplanan verilerin analizi için bir nitel veri analiz yazılımı olan MAXQDA kullanılmıştır. Verilerin işlenmesi aşamasında ilk olarak yapılan görüşmelerden elde edilen ses kayıtları deşifre edilmiştir. Ardından görüşme

deşifreleri MAXQDA üzerine aktararak bir proje dosyası oluşturulmuştur. Elde edilen bulguların karşılaştırmasını mümkün kılabilmek için öncelikle görüşmeler üzerinde demografik değişkenler kodlanmıştır. Ardından araştırma alt problemlerine cevap bulabilmek amacıyla katılımcıların verdiği cevaplar kodlanmaya başlanmıştır. Araştırmacılar öncelikle ilk üç görüşmeyi ayrı ayrı kodlayarak, veriler üzerinden ortak anlamlara ve kodlamalara ulaşım ulaşımadıklarını test etmişlerdir. Daha sonra araştırmacılar tarafından üzerinde uzlaşılan kod kitabı dikkate alınarak diğer görüşmeler kodlanmıştır. Elde edilen araştırma bulguları

metne eklenirken MAXQDA yazılımı üzerinde “kod alt kod modeli” kullanılmıştır. Kod alt kod modeli, kodlanan verileri görselleştirme fırsatı sunmaktadır. Her kod modelinin yanında yer alan açıklama kutucuğunda “B” ve “KB” kısaltmalarıyla bazı frekanslar verilmiştir. Belge (B) ilgili kodun kaç görüşme dokümanında yer aldığını yani kaç katılımcının aynı ifadeyi kullandığını, kodlu bölüm (KB) ise tüm belgeler içerisinde ilgili ifadenin kaç defa tekrar ettiğini temsil etmektedir. Bu frekansların her kod modelinde verilmesi araştırma bulgularının sonucu manipüle etme riskini ortadan kaldırmayı sağlamaktadır (Kervankıran, Kurnaz, ve Başçı 2021:42).

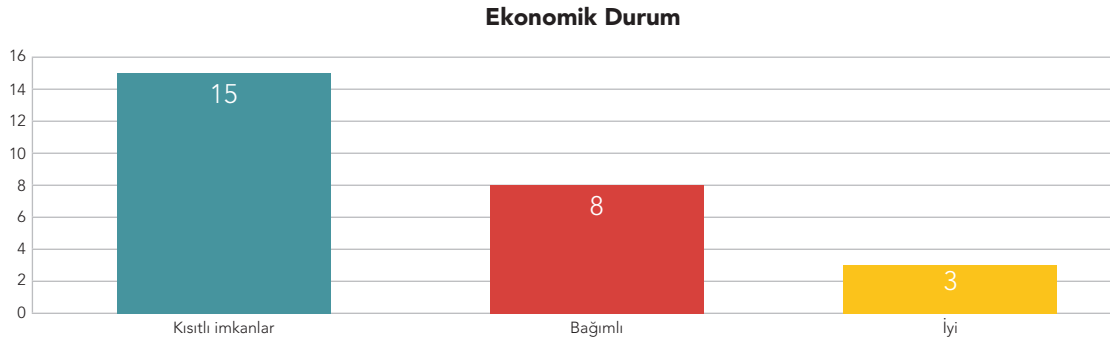
## BULGULAR

<i>Katılımcı Numarası</i>	<i>Yaş</i>	<i>Eğitim Durumu</i>	<i>Medeni Hali</i>	<i>(Evli ise) Çocuk Durumu</i>	<i>(Evli ise) Eşin Hayatta Olma Durumu</i>	<i>Meslek Durumu</i>	<i>Kiminle Yaşıyor</i>	<i>Görüşme Tarihi</i>
K1	50	İlkokul	Evli	3 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Çocukları	19.11.2019
K2	59	İlkokul	Evli	3 Çocuk	Hayatta	Sütçü	Oğlu, eşi ve gelini	08.12.2019
K3	66	Üniversite	Bekâr	Yok	Vefat etmiş	Ticaret	Yalnız	20.01.2019
K4	71	Eğitim almamış	Evli	4 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi	11.01.2020
K5	68	İlkokul	Evli	3 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi	20.11.2019
K6	63	İlkokul	Evli	3 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi ve oğlu	30.11.2019
K7	68	İlkokul	Bekâr	4 Çocuk	Vefat etmiş	Pazarcı	Oğlu ve gelini	12.10.2019
K8	66	Eğitim almamış	Bekâr	3 Çocuk	Vefat etmiş	Ev hanımı	Yalnız	11.01.2020
K9	71	Eğitim almamış	Bekâr	3 Çocuk	Vefat etmiş	Hayvancılık	Oğlu	12.01.2020
K10	69	Eğitim almamış	Bekâr	7 Çocuk	Vefat etmiş	Ev hanımı	Yalnız	11.01.2020
K11	55	Üniversite	Bekâr	Yok	Yok	Öğretmen	Babası ve erkek kardeşi	19.11.2019
K12	65	Lise	Evli	2 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi	16.10.2019
K13	55	Lise	Evli	2 Çocuk	Hayatta	Temizlik Personeli	Eşi ve Çocukları	20.11.2019

K14	52	Lise	Evli	2 Çocuk	Hayatta	Terzi	Eşi ve Çocukları	02.12.2019
K15	58	İlkokul	Bekâr	3 Çocuk	Hayatta/ Boşanmış	Temizlik Personeli	2 Çocuğu	07.12.2019
K16	64	Ortaokul	Evli	2 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi	04.12.2019
K17	56	Lise	Bekâr	1 Çocuk	Vefat etmiş	Sekreter	Yalnız	21.10.2019
K18	68	Lise	Bekâr	1 Çocuk	Vefat etmiş	Ev Hanımı	Yalnız	16.11.2019
K19	65	İlkokul	Evli	3 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi ve annesi	12.10.2019
K20	53	Üniversite	Evli	3 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi ve çocukları	19.11.2019
K21	70	Eğitim almamış	Evli	5 Çocuk	Hayatta	Ev hanımı	Eşi, oğlu ve gelini	19.11.2019
K22	53	Lise	Evli	1 Çocuk	Hayatta	Müdür	Eşi ve oğlu	20.11.2019

**Tablo 1.** Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgilerini Gösterir Tablo

## Yaşlılıkta Yoksulluk Deneyimleri



**Şekil 1.** Katılımcıların Ekonomik Durumlarına İlişkin Dağılımı Gösterir Grafik

Şekil 1.'de Katılımcılardan üçü ekonomik durumlarının iyi olduğunu dile getirmiştir. Ancak ekonomik durumu iyi olan katılımcıların manidar azlığı oldukça dikkat çekicidir. Aynı zamanda sekiz katılımcı bağımlı bir ekonomik durumunun olduğu ifade etmiştir.

*"Evet, yani annem yanımda olduğu için annem ölse maaş da gidecek."* (K19/65 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Ev Ürünleri Yapımı-Satışı)

*"He tabi evet eşim olmasa napcam ben mecbur ya çalışacaksın ya birine şey yapacaksın neylen geçinecen tabi*

*muhakkak."* (K21/69 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Ev Hanımı)

*"Bayramdan bayrama bir isteği varsa zorunlu alınır kadın çalışmıyorsa hani elbisesi eteği pantolonu ama sırf dese ki eşine ben bugün alışverişe çıkıcam nereye hangi parayla işte ben bugün pazara çıkıcam al sana 20 lira ne alırsan al hayatımız kısıtlı."* (K20/52 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/El İşi Yapımı-Satışı, Konum 218)

*"He ondan verirse bekliyorsun tabi."* (K4/70 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Temizlik Personeli)



Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere kadınlar genel olarak bağımlı bir ekonomik duruma sahiptir. Ekonomik durumu bağımlı olan yaşlı kadınlar yoksulluk ile her an burun buruna bir hayat sürmek durumunda kalmaktadırlar. Örneğin “K19’un annem öldüğünde maaşı da gidecek” ifadesi ileride karşılaşacağı yoksulluğa işaret etmektedir. Son olarak ise on beş katılımcı kısıtlı imkânlarla sahip olduğunu dile getirmiştir.

“Emekli maaşımız var. Kıt kanaat gıldır gucut Allah’a şükrederek iki kilo alamazsak bir kilo alıyoruz mesela bir kilo alamazsam yarım kilo alıyorum yine hayatım devam ediyor.” (K8/65 Yaş/Bekâr/Eşi Hayatta Değil/ Hayvancılık, Konum 72)

“Yeterli değil ama bazı şeyler mecbur en ufak bir hesapsız harcamada sıkıntı

çekebiliyoruz.” (K20/52 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/ El İşi Yapımı-Satışı)

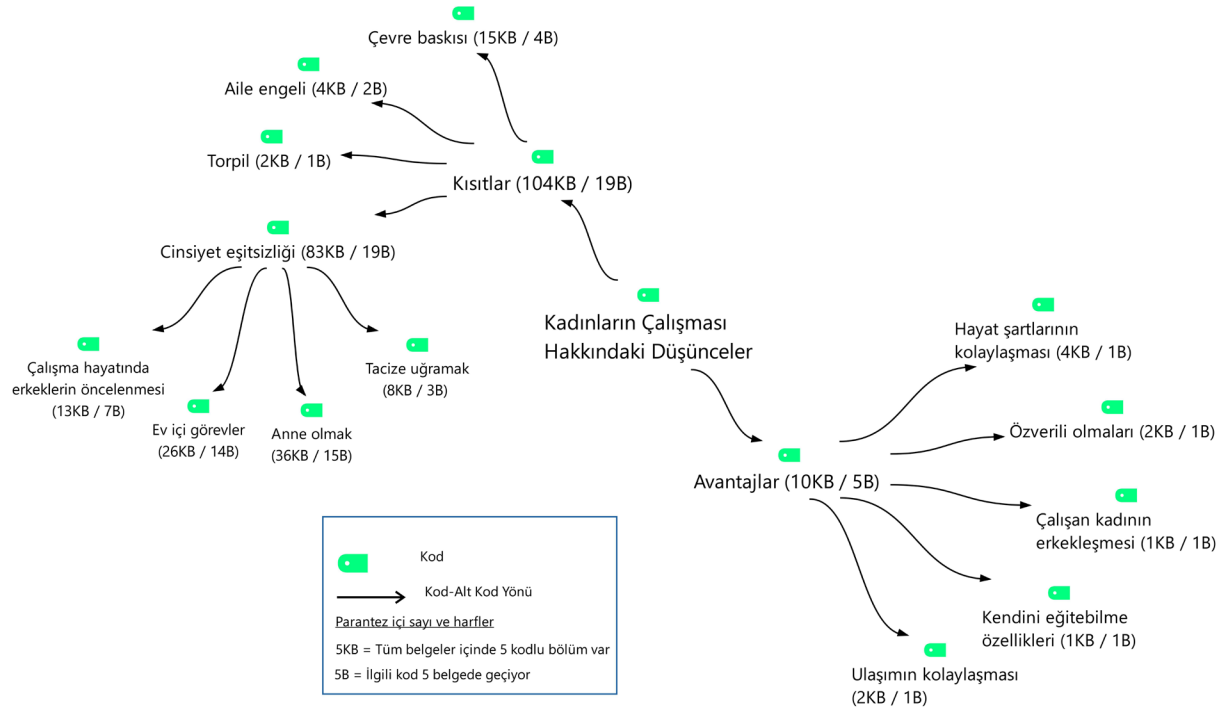
“İyi işte geçimimi öyle zorla sağlıyorum.” (K4/70 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/ Temizlik Personeli)

“Yani açıkça söylüyüm ben yani beğendiğimi alamıyorum giyinmek için almış oluyorum yani sadece hani örtünmek için almış oluyorum.” (K13/54 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Temizlik Personeli)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı gibi pek çoğunun imkânları kısıtlıdır. Burada yaşlı bireylerin harcamalarında planlı davranmak zorunda oldukları, temel ihtiyaçları karşılamanın ötesine geçemedikleri ve yoksulluğu derinden hissettikleri görülmüştür.

## YAŞLILIKTA ÇALIŞMAYA BAKIŞ

### Yaşlılıkta Çalışma Hayatına Katılım



Şekil 2. Katılımcıların Kadınların Çalışmasına İlişkin Düşüncelerinin Dağılımını Gösterir Kod Modeli

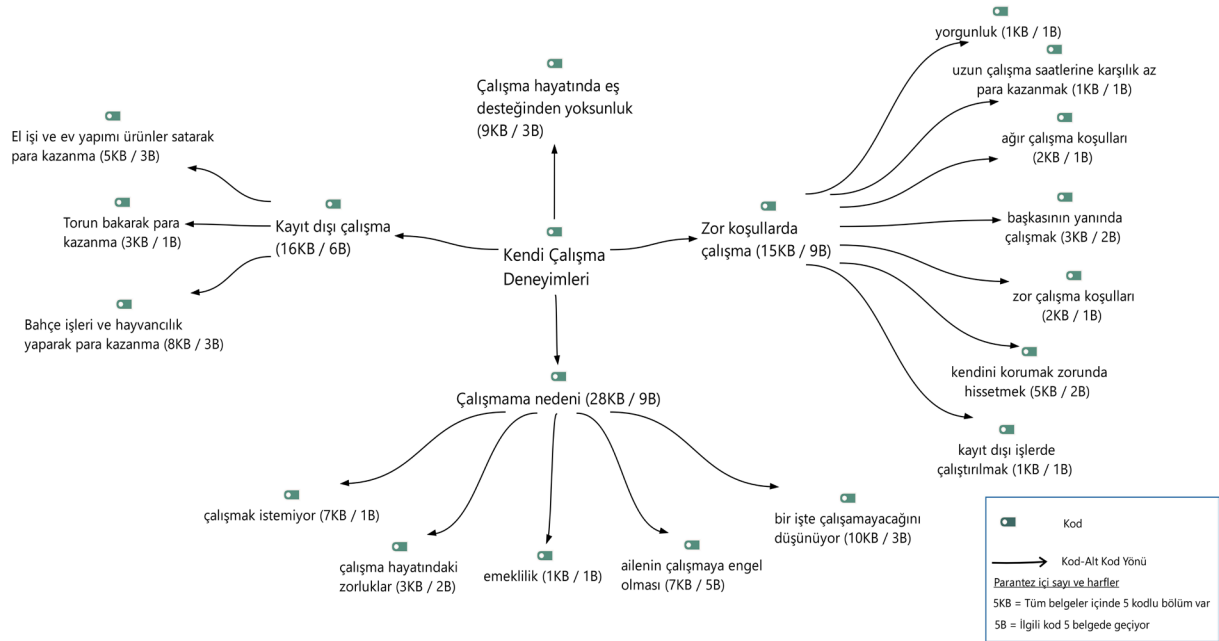
Şekil 2.'de Katılımcıların kadınların çalışmasına ilişkin avantajlar hakkında düşünceleri incelendiğinde bir katılımcı *hayat şartlarının kolaylaştığını*, bir katılımcı *özverili olduklarını*, bir katılımcı *çalışan kadının erkekleştiğini*, bir katılımcı *kendini eğitebilme özelliklerini* ve bir katılımcı *ulaşımın kolaylaşmasını* avantaj olarak değerlendirmiştir.

Şekil 2.'de Katılımcıların kadınların çalışmasına ilişkin kısıtlar hakkında düşüncelerine bakıldığında bir katılımcı *torpilin*, iki katılımcı *aile engelinin*, dört katılımcı ise *çevre baskısının bir kısıtlılık olduğunu* dile getirmiştir. On dokuz katılımcının ise seksen üç defa cinsiyet eşitsizliğinin bir kısıt olduğunu ifade etmesi oldukça dikkat çekicidir. Kısıtlardan birinin cinsiyet eşitsizliği olduğunu söyleyen katılımcılardan üçü sekiz defa kadınların tacize uğradığını, yedisi on üç defa çalışma hayatında erkeklerin öncelendiğini, on dördü yirmi altı defa ev içi görevleri kendilerinin yapmak durumunda olduğunu, on beşi ise otuz altı defa anne oldukları için sorumluluklarının arttığını kısıtlılık olarak değerlendirmiştir.

"9 saat burada çalışıyorum ya benim mesaim bitmiyo evde devam ediyö. Çok her şeyi siz düşünüyösunuz kadın olduğunuz için her şeyi siz düşünüyösunuz. Çamaşırı bulaşığı temizliği yemeği her şeyi siz düşünüyösunuz yani. Zorunluluğunuz var çünkü aynı zamanda buradan eve gidince ev hanımı oluyösunuz." (K13/54 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Temizlik Personeli)

"Zorlukları çocukları oluyo, çocuklarına bakacak yer arıyolar, bakıcılara güvenemiyolar. Herkesin annesi, ailesi, teyzesi, bacası, kardeşi yok. Çocuklarını bırakmakta çok zorluk çekiyolar." (K1/50 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/El İşi Yapımı-Satışı)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere kadınların çalışma hayatında karşı karşıya kaldıkları en büyük kısıt cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Tacize uğrama ihtimali, ev içi görevlerin sorumluluğunun kadınlar üzerine yüklenmesi, kadınların anne kimliği ve çalışma hayatında erkeklerin öncelenmesi gibi eşitsizlikler çalışmayan kadınları iş hayatından iterken çalışan kadınların da sürekli olarak mücadele etmek zorunda oldukları bir süreç yaratmaktadır.



Şekil 3. Katılımcıların Kendi Çalışma Deneyimlerinin Dağılımını Gösterir Kod Modeli

Şekil 3.'de Katılımcıların kayıt dışı çalışma deneyimleri incelendiğinde Katılımcılardan birinin torun bakarak, üçünün el işi ve ev yapımı ürünler satarak ve yine üçünün de bahçe işleri ve hayvancılık yaparak çalıştığı görülmektedir.

Şekil 3.'de Katılımcıların zor koşullarda çalışma deneyimleri göz önüne alındığında ise bir katılımcı yorgunluğu, bir katılımcı uzun çalışma saatlerine karşılık az para kazanmayı, bir katılımcı ağır çalışma koşullarını, bir katılımcı zor çalışma koşullarını, bir katılımcı ise kayıt dışı işlerde çalıştırılmayı zor çalışma koşulları olarak ifade etmiştir. İkişer katılımcı ise başkasının yanında çalışmak ve kendini korumak zorunda hissetmenin zor koşullarda çalışma olduğunu söylemiştir.

Şekil 3.'de Katılımcıların çalışmama nedenlerine bakıldığında çalışmama nedeni olarak katılımcılardan biri çalışmak istemediğini, biri ise emekliliğini öne sürmüştür. Bunun yanında iki katılımcı çalışmama nedeni olarak iş hayatındaki zorlukları gerekçe göstermiştir. Aynı zamanda üç katılımcı bir işte çalışamayacağını düşündüğü için çalışmadığını söylemiştir. Beş katılımcı ise görüşmeler boyunca yedi defa çalışmama nedeninin ailenin çalışmaya engel

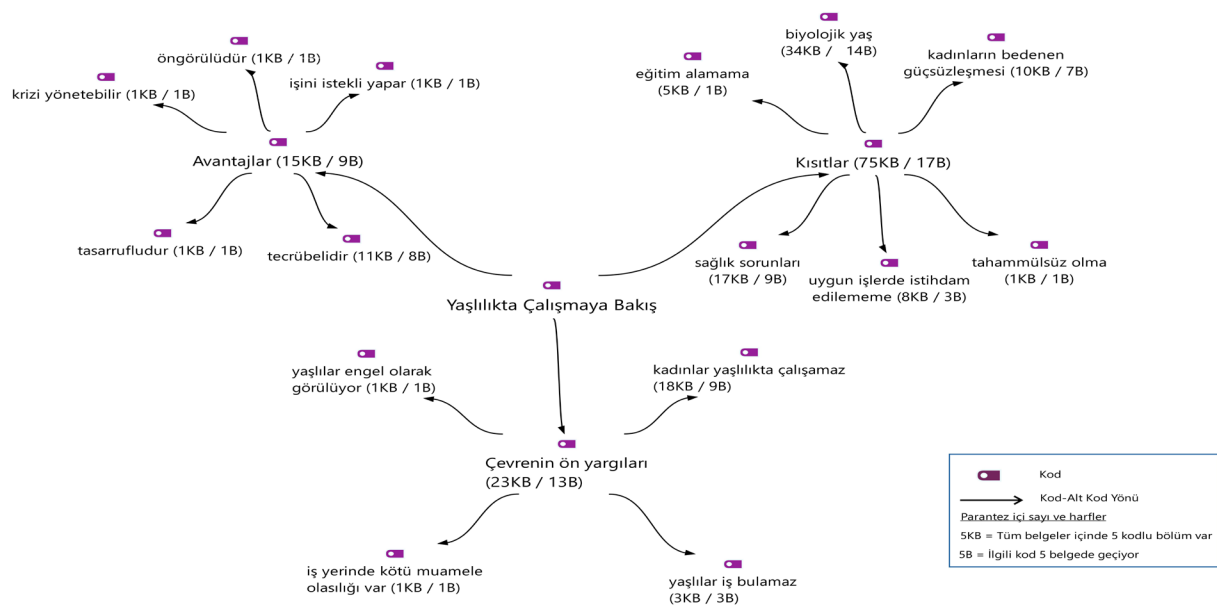
olması olduğuna dikkat çekmiştir.

"En büyük baskı çevrem. İşte kişiyi benim başım açtı o zamanlarda sen eğitilmiş misin böyle gezemezsin sen ilköğretim mezunusun böyle gezemezsin işte sen özellikle babamla çok sıkıntı çektim babam TTK'da işçiydi sen işçi kızısın nasıl böyle geziyorsun." (K20/52 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/El İş Yapımı-Satışı)

"Devlete bağlı öğretmenlik yapabiliyoduk. Babama dedim baba yapıyı hayır dedi ben çalıştırmam eşin çalıştırsın ilerde dedi evlendim eşim dedi ben sana bakamıyomuyum ben bakarım dedi gerek yok dedi." (K14/51 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Terzi)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı gibi kadınların çalışma hayatında yer almaları konusundaki eşitsizlikler aile içerisinden başlamaktadır. Önce babaları sonra eşleri ve çevreleri tarafından baskılanan kadınlar iş hayatına katılmamakta veyahut çekilmek durumunda kalmaktadır.

Şekil 3'de üç katılımcı görüşmeler boyunca dokuz defa çalışma hayatında eş desteğinden yoksun olduğunu dile getirmiştir.



Şekil 4. Katılımcıların Yaşlılıkta Çalışmaya Bakışlarına İlişkin Düşüncelerinin Dağılımını Gösterir Kod Modeli

Şekil 4.'de Katılımcıların yaşlılıkta çalışmaya bakışlarına ilişkin avantajlar yer almaktadır. Buna göre bir katılımcı yaşlı bireylerin işini istekli yapmalarını, bir katılımcı öngörülü olmalarını, bir katılımcı krizi yönetebilmelerini ve bir katılımcı tasarruflu olmalarını avantaj olarak dile getirmiştir. Sekiz katılımcı ise yaşlı bireylerin tecrübeli olmalarının bir avantaj olduğunu söylemiştir.

*“Sanıyolar ki bu işe yaramaz veya bizim ne işimize yarayacak. Şimdi yaşlı kadınlar ne yapabilir çok benim hani yaşlı genç bazı bayanlar var ki çok takdir ediyorum iş yerlerinde mutfakta çalışıyorlar. Nedir kendileri yorulmayacak şekilde yemek yapıyorlar biz bayanın en iyi yaptığı şey nedir yemek yaparız temizlik yaparız. Yani tabi ki bayan halen yani yaşlı bayanda çalışabilir bence hatta bazı tabi her türlü iş koluna bağlı bu iş ortamına bağlı herkes aslında bir tane yani yaşlı demeyelim de hani olgun bir bayanı çalıştırırorsa onun her türlü bilgisinden faydalanır hayat tecrübesinden faydalanır.”* (K12/64 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Kuaför)

Yukarıdaki ifade 58 yaşında bir katılımcıya aittir. Katılımcı bir taraftan işverenler tarafından yaşlı kadın bireylere çalışma hayatında yer vermenin avantajlarının henüz farkına varılmadığını söylerken diğer taraftan yaşlı kadınların tecrübelerinin işe ve iş yerine getireceği faydaların altını çizmektedir. Şekil 4.'de Katılımcıların yaşlılıkta çalışmaya bakışlarına ilişkin kısıtlar incelendiğinde bir katılımcı yaşlı bireylerin eğitim alamamasını, bir katılımcı tahammülsüz olmalarını, üç katılımcı ise uygun işlerde istihdam edilememelerini kısıtlılık olarak dile getirmiştir. Katılımcıların yedisi ise on defa kadınların bedenen güçsüzleşmesinin bir kısıtlılık olduğunu söylemiştir.

*“Genç insan zaten o genç hani daha sağlıklı daha hani böyle aktiftir daha böyle hızlıdır hareketleri daha böyle hızlıdır şey yani daha güzel çalışır işte vücut hani şey olsun*

*ama şimdi yaşlı bir insan şimdi 70 yaşındaki bir insanla 40 yaşındaki insan bir mi değil.”* (K16/63 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Ev Hanımı)

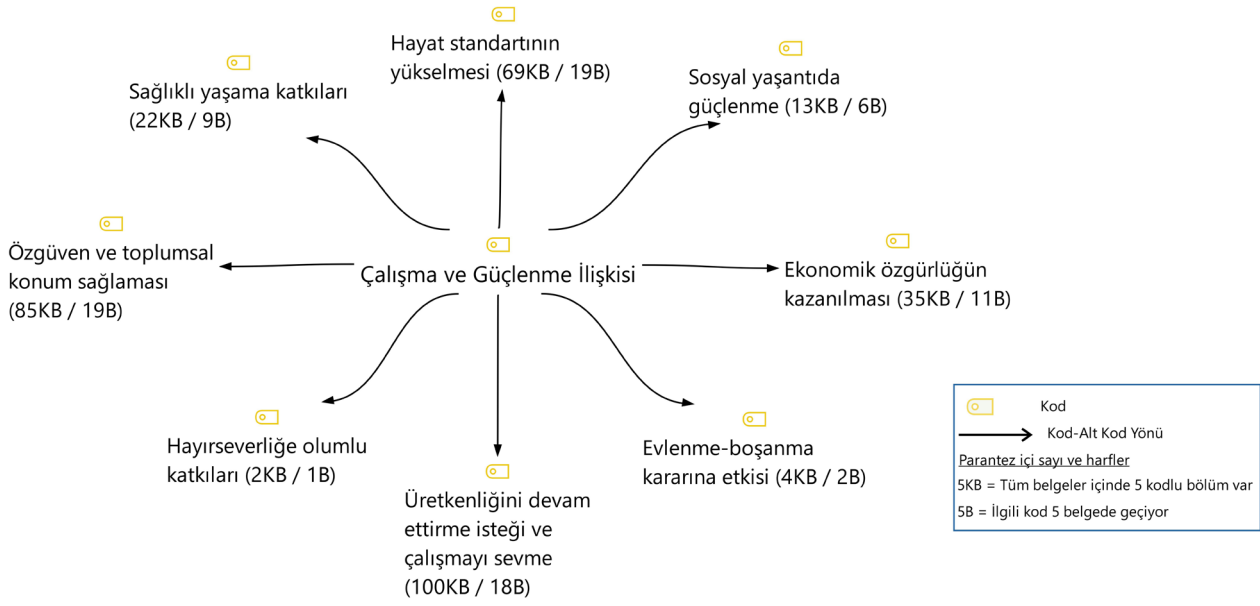
Yukarıdaki ifade 63 yaşında bir katılımcıya aittir. Katılımcının ifadesine bakıldığında çalışma hayatını doğrudan beden gücü ile çalışma üzerinden tanımladığı görülmektedir. Buradan hareketle katılımcıya göre gençler ile yaşlı bireyler kıyaslandığında gençlere göre güçsüzleşen bir bedenin işverenler nazarında da tercih edilmesi pek mümkün görünmemektedir.

Şekil 4.'de Katılımcıların yaşlılıkta çalışmaya bakışlarına ilişkin çevrenin ön yargılarına bakıldığında bir katılımcı işyerinde kötü muamele olasılığı olduğu için, bir katılımcı yaşlılar engel olarak görüldüğü için, üç katılımcı ise yaşlıların iş bulamayacağı düşünüldüğü için yaşlılıkta çalışma konusunda çevrenin ön yargılı olduğunu söylemiştir. Katılımcılardan dokuzu ise on sekiz defa kadınların yaşlılıkta çalışamayacağını düşünüldüğünü vurgulamıştır.

*“Çünkü size iş vermezler yaşılanmışsınız zaten hangi konuda aktif olacağınızı düşünüp de verecekler iş.”* (K18/67 Yaş/Bekâr/Eşi Hayatta Değil/Hemşire)

*“Hastaneden çıkınca arkadaşlarım dedi hayatın hatasını yaptın dediler bu yaşta seni hiç bir yere almazla dedi.”* (K15/57 Yaş/Bekâr/Temizlik Personeli)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı gibi yaşlılıkta çalışma hayatına katılan veya katılmak isteyen bireyler hem toplum hem de işverenler tarafından bir önyargı ile karşı karşıya kalmakta ve bu önyargılar ile mücadele edip kendilerini ispat etmek zorunda hissetmektedirler.



**Şekil 5.** Katılımcıların Güçlenme Bağlamında Çalışmaya İlişkin Düşünce ve Deneyimlerinin Dağılımını Gösterir Kod Modeli

### Yaşlı Kadınların Güçlenmesi

Şekil 5. incelendiğinde bir katılımcı çalışma ve güçlenme ilişkisinin hayırseverliğe olumlu katkılarından, iki katılımcı ise evlenme-boşanma kararına etkisinden söz etmiştir. Altı katılımcı on üç defa sosyal yaşantıda güçlenmeden bahsetmiştir.

*"O zaman çok şey değişirdi. Evet, o zaman çok şey değişirdi. Yani bir çarşıya çıktığımda özgürce paramı haralayabilirdim. Bir kafede oturduğumda özgürce arkadaşlarımı herkesi davet edebilirdim, çekinmezdim. Şimdi eşim ihtiyaçlarımı karşıladığı için mecbur bir yerden sonra durmam gerekiyor." (K1/50 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/El İşi Yapımı-Satışı)*

Katılımcının da ifadelerinden anlaşıldığı gibi çalışma hayatının kazandırdığı gelir ile bireyler kendi sosyal yaşantılarındaki harcamalarında daha rahat hareket etme imkânına erişebilmektedir. Aynı zamanda dokuz katılımcı yirmi iki defa çalışma ve güçlenme ilişkisinde sağlıklı yaşama katkılarına değinmiştir.

*"Her şeyden önce sağlıklı hisseder çalışan. Ben çalışmasam şimdi otursam kendini dinliyorsun kalbin mi başın mı kolum mu diyorsun." (K3/65 Yaş/Bekâr/Eşi Hayatta Değil/Ticaret)*

Yukarıdaki ifadeden de anlaşıldığı gibi çalışma hayatı bireylerin daha "hareketli" olmalarını, daha "dinç" hissetmelerini sağlayarak sağlıklı yaşama katkıda bulunmaktadır. On bir katılımcı otuz beş defa ekonomik özgürlüğün kazanılmasından bahsetmiştir.

*"Kimseye müdanası olmaz. Ne bileyim ben hani her şeyi olabilir çalışırsa. Kimseye boyun eğmez yani çok rahat olabilir insan. Hani ben bu parayı gazandım harcamam diyebilürün." (K9/70 Yaş/Bekâr/Eşi Hayatta Değil/Hayvancılık)*

Yukarıdaki ifadeden de anlaşıldığı gibi katılımcılar çalışma ve güçlenme ilişkisinde ekonomik özgürlük kazanıldığını ekonomik özgürlüğün ise bireyleri gelir sağlama, çocuklarına destek olma, daha özgür harcama yapabilme gibi konularda güçlendirdiğini dile getirmiştir. On sekiz katılımcı ise

görüşmeler boyunca yüz defa üretkenliğini devam ettirme isteği ve çalışmayı sevme konusundan bahsetmiştir.

*“Ben kendi kendime evde satamıyorum mesela kim var satıyım alan olmuyo bizim buralarda çok. Hani böyle bir mesela dükkânımız şeyimiz olsa dükkân falan açılrsa televizyon gördüm geçen dün tabi dün bir yerlerde hep böyle şey yapanlara bide devlet yardım etmiş para vermiş hepsi de dükkân açmış kadınlar mesela böyle el sanatları öyle yapıp satıyolar.” (K21/69 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Ev Hanımı)*

*“Çalıştığım zaman kendimi çok zinde hissediyorum yani ben evden çıkmalıyım.” (K22/52 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Müdür)*

*“Çalışmak çok isterdim.” (K16/63 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Ev Hanımı)*

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi yaşlanmakta olan ve üretkenliğini yitirmemiş çalışmayı seven yaşlı bireyler için çalışmak hayatlarında bir gündem oluşturmakta birlikte fırsat arayışlarında bulunmalarına da neden olmaktadır.

On dokuz katılımcı ise görüşmeler boyunca altmış dokuz defa hayat standardının yükselmesini vurgulamıştır.

*“Benim hayatımda bir kere yani başkalarına muhtaç olmamayı değiştirdi yani kendim iyi ki çalışmışım diyorum hala iyi ki yani çalışmamış olsaydım çok zor durumda olacağımı düşünüyorum yani.” (K18/67 Yaş/Bekâr/Eşi Hayatta Değil/Hemşire)*

*“Bir yere girersin bir maaşım olurdu maaşla kimseye yani muhtaç olmazdım zor günler yaşamazdım mesela yani çok iyi olurdu anneme babama mesela anneme kendi maaşı olmadan kendi paramla bakabilirdim daha mutlu olurdu.” (K19/65 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Ev Ürünleri Yapımı-Satışı)*

İfadelerinden anlaşıldığı üzere katılımcılar çalışmanın yoksulluğu aşmak ve belirli bir hayat standardına erişmek anlamında oldukça belirleyici olduğunu aktarırken, sabit bir gelire çalışmayan K19’un düzenli bir gelire sahip olduğunda hayatının olumlu yönde değişeceğine vurgu yapması oldukça dikkat çekicidir. Son olarak on dokuz katılımcı seksen beş defa çalışmanın özgüven ve toplumsal konum sağlamasına değinmiştir.

*“Çalışırken çevreniz çok krediniz çok merhabanız çok ama çalışmazken burada atıyorum şimdi Semra Hanım derken işi bıraktığım anda hanımlık gidiyo yani gidiyo.” (K13/54 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Temizlik Personel)*

*“Para kazandığınız zaman her zaman her yerde daha güçlü oluyorsunuz insanın cebin parası varsa kendine güveni daha fazla geliyor.” (K22/52 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/Müdür)*

*“Eşitsizlik ortadan kalkıyo çünkü ben de bir özgür sayılırım ben de bir çalışanımda benim de söz hakkım var diyebiliyosun. Ama bir ev hanımı olursan ikinci planda kalıyosun her zaman için”. (K1/50 Yaş/Evli/Eşi Hayatta/El İşİ Yapımı-Satışı)*

Burada katılımcılar çalışmanın iletişim kurmada, harcama yapmada ve evlilik yaşantılarında özgüvenlerini artırarak toplumda da bir statü kazanmalarına olanak sağladığını belirtmişlerdir.

## Sonuç

2017-2019 Hayat Tabloları raporu incelendiğinde, Türkiye’de doğuştan beklenen yaşam ömrü erkeklerde 75,9 yıl iken bu oran kadınlarda 81,3 yıl olarak belirlenmiştir (TÜİK 2021). Nüfusun içerisinde önemli yer kaplayan ve buna paralel olarak yaşam ömrü uzun olan kadınlar aynı zamanda yoksulluğu da derinden deneyimleyen kesimdir. Yaşlı kadınların yoksulluğu bireysel olduğu kadar

politik ve toplumsal bir meseledir. Yaşlılık ve yoksulluktaki kadınsı sima kulak arkası edilmemeli aksine görünür kılınmalıdır.

Katılımcı görüşmelerinden elde edilen yaşlı kadınların çoğunlukla bağımlı ve kısıtlı ekonomik koşullara sahip olduğu bulgusu oldukça anlamlıdır. Yaşlı kadınlar yoksulluklarının kaynağını eğitimsizlik, aile içi problemler, gelir yetersizliği ve cinsiyet eşitsizliği olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların yoksulluk deneyimleri kategorileştirildiğinde genellikle gıda, barınma, sağlık, temizlik, ulaşım, eşya gibi temel ihtiyaçlara erişimdeki problemlerin yanı sıra teknoloji ve sosyal yaşantıya ulaşmalarında da kısıtlar bulunduğu saptanmıştır.

Kuşkusuz yaşlılık döneminde kadınların yoksul ve bağımlı bir hayat sürmeleri geçmişte eğitim hayatından mahrum bırakılmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Katılımcıların neredeyse tamamı geçmişte eğitim hakkında yararlanamamış ve ileriki hayatlarında da eğitim alamamanın mağduriyetini yaşadıklarını dile getirmiştir. Doğal olarak eğitim engeli ileriki yaşlarında kadınların iş yaşamında dezavantajlı bir konumda olmalarına zemin hazırlamaktadır.

Yaşlanmanın toplumdaki yansıması kadınlar ve erkekler bakımından farklılaşmaktadır. Bu konu ile ilgili katılımcılar toplumda yaşlı kadınların çalışamayacaklarına dair ön kabuller bulunduğuna dikkat çekmişlerdir. Ne yazık ki bu ön kabuller işverenler nezdinde geçerliliğini koruyarak yaşlı kadın çalışanlara daha az fırsat verilmesine sebep olmaktadır. Ancak aksine yaşlı erkeklerin emeklilik sonrasında dahi çalıştıkları bilinmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların peşini yaşlılıkta da bırakmamaktadır. Yaşlı kadınların çalışma hayatında karşı karşıya kaldıkları eşitsizlikler kadınları önceleyen bir bakış açısıyla tartışılmalıdır.

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler

neticesinde yaşlı kadın olmanın iş hayatında avantaj yaratabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma hayatında aranan kriz yönetimi, bilgi birikimi, iktisatlı davranmak ve tecrübe gibi nitelikler yaşlı kadınlarda mevcuttur. Çalışma hayatına katılmak isteyen, üretim azmi ve isteğini kaybetmemiş yaşlı kadınların var olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Araştırma bulguları da yaşlı kadınların toplumsal hayata karışmak istediklerini fakat toplum tarafından damgalanarak izole edildiklerini ortaya koymaktadır. Yaşlı kadınlar ilgilerine ve yeteneklerine uygun iş imkânları sağlandığında pek çok alanda çalışabileceklerini düşünmektedirler. Katılımcılar özellikle evden çalışma ve esnek çalışma saati kriterlerine sahip olan işlerde rahatlıkla çalışabileceklerini söylemişlerdir. Yine katılımcılar yaşlı kadınların bakım, ofis, temizlik, girişimcilik gibi işlerde istihdam edilmelerinin uygun olacağını ifade etmişlerdir.

Çalışmak yoksulluğu aşmanın ötesinde kadının toplumda her bakımdan güçlenmesi için bir araçtır. Bu çalışmanın odak noktası kadının güçlendirilmesi kapsamında yaşlı kadınların çalışma hayatına katılma süreçlerindeki deneyimler olsa da elbette ki kadının güçlenmesi meselesi eğitim, sağlık, karar alma mekanizmalarına katılım, medya gibi başka unsurları da içermektedir. Örneğin yaşlılık döneminde bireyler birçok sağlık problemiyle başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Yapılan görüşmelerde çoğu katılımcının da sağlık sorunları olduğu ve sağlıklarına dikkat etmek için çaba sarf ettikleri görülmüştür. Dolayısıyla yaşlı kadınların sağlık konusunda güçlendirilmeleri son derece önemlidir. Zira hastalıklarla mücadele içerisinde olan bir beden ve ruh yaşlı kadınların hem yoksulluğu aşmak hem de aktif bir yaşlılık süreci geçirmek üzere katılacakları çalışma hayatının önündeki başka bir kısıtlılığı meydana getirecektir.

Yaşlı kadınların çalışma yaşamına katılmalarında kısıtlayıcı etkenlerin sistemsel

yüzü de gözden kaçırılmamalıdır. Bu etkenler sistemsel olarak inşa edildiği ve toplumca kanıksandığı gibi yaşlı kadınlar yararına yeniden de kurgulanabilir. En başta eğitim almamış yaşlı kadınlar için geç kalındığı kanısı yıkılarak yaşam boyu öğrenme stratejisi hayata geçirilmelidir. Mahalle sakinlerince yaş kısıtlaması olmaksızın katılım sağlanabilen sosyal yaşam merkezleri yaşlı kadınlar için bir taraftan ilgi duydukları pek çok alanda ücretsiz olarak eğitim alıp kendilerini geliştirme, diğer taraftan sosyal çevre edinme fırsatı sunan değerli bir örnektir. Bu sayede yaşlı kadınların ilgi ve yeteneklerine uygun çalışma alanları bulmada kolaylık yaşayacakları düşünülmektedir.

ve Kısıtların Belirlenmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma: Karabük İli Örneği" başlıklı proje kapsamında üretilmiştir.

Sosyal yaşam merkezleri, halk eğitim merkezleri gibi projeler aracılığıyla yaşlı kadınlara mesleki eğitim kursları verilebilir ve en az erkekler kadar istihdam edilmelerinin önü açılabilir. Öte yandan yaşlı kadınlar da bu gibi yerlerde eğitmenlik yapabilirler. Böylece katılım sağlayan gençlerle yaşlı kadınlar arasında kuşaklar arası bir dayanışma ortamı meydana gelebilir ve toplumdaki pasif yaşlı imajı yıkılabilir.

Fakat tüm bunlar tek başına yeterli olmayacaktır çünkü yaşlı kadınların çalışma koşulları da oldukça önemlidir bu anlamda devlet eliyle hak temelli, yaş dostu yasalar oluşturulmalı ve yaşlı kadınlar iş hayatında yalnız bırakılmamalıdır.

### **Teşekkür**

Bu makale, Pınar Turan ve Şahsenem Müşerref Öz tarafından yürütülen ve Zeynep Kurnaz tarafından akademik danışmanlığı yapılan **TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı 2209 Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Desteği** kapsamında "Kadının Güçlenmesi Kapsamında Yaşlı Kadınların Çalışma Hayatına Katılmalarındaki İmkân



## Kaynakça

- Arun, Özgür. 2016. "Çağdaş Türkiye'de Yaşlılık ve Eşitsizlik". Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi 6(2):29-48.
- Baltacı, Nediha Özgün. 2011. "Kadınları Güçlendirme Mekanizması Olarak Mikrokredi". Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Ceylan, Harun. 2015. Modern Hayat ve Yaşlılık. Nobel Yayıncılık.
- Çuhadar, Seyran Gürsoy. 2020. "Yaşlanan Nüfusa Çözüm Önerisi Olarak Aktif Yaşlanma Yaklaşımı: Eleştiriler ve Olası Endeks İçin Türkiye Önerileri". Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi (79):361-97. doi: <https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0004>.
- Demirbilek, Tunç, ve Ayşenur Öktem Özgür. 2017. "Gümüş Ekonomi ve Aktif Yaşlanma Bağlamında Yaşlı İstihdamı". Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi 10(1):14-28.
- Duben, Alan. 2018. "Türkiye ve Avrupa'da Nüfus Yaşlanması, Aile, Piyasa ve Devlet". Ss. 67-79 içinde Yaşlanma ve Yaşlılık (Disiplinlerarası Bakış Açıları). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Görgün Baran, Aylin. 2017. "Türkiye'de Yaşlıların Dezavantajlı Konumu Kapsamında Yoksulluk ve Çalışma Yaşamına Katılım Düzeyleri". Toplum ve Demokrasi Dergisi 11(24):1-16.
- Gül, İdil Işıl. 2018. "Yaşlı Bireylere İnsan Hak ve Özgürlükleri Perspektifinden Bir Bakış". Ss. 111-32 içinde Yaşlanma ve Yaşlılık (Disiplinlerarası Bakış Açıları). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Günay, Gülay, Ayfer Aydiner Boylu, Hande Şahin, Aybala Demirci Aksoy, ve Ahmet Oğuz. 2016. "Yoksulluk ve Yaşlılık". Ss. 165-97 içinde Yaşlılık (Disiplinlerarası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2). Nobel Yayıncılık.
- Irmak, Hatice Selin, ve Taner Artan. 2018. "Feminist Gerontoloji Bağlamında Yaşlılığın Kadınsallaşması". Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi 5(2):236-43.
- Kaya, Nilay Çabuk. 2010. "Farkındalık Yaratarak Kadını Güçlendirme: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bir Kalkınma Modeli". Sosyoloji Araştırmaları Dergisi 13(2):117-43.
- Kervankıran, İsmail, Zeynep Kurnaz, ve Elif Başçı. 2021. "Bir Yer Olarak Göbekli Tepe'nin Ötekileş(tiril)en Son Sakinleri". Sosyoloji Araştırmaları Dergisi 24(3):29-63.
- KSGM. 2019. Türkiye'de Kadın. T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Oral, A. İlhan. 2008. "Emeklilerin Yeniden Çalışmaya Başlaması ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Düşünceler". Çalışma ve Toplum 4(19):135-86.
- Özen, Serap, ve Çağlar Özbek. 2017. "Çalışma Yaşamında Yaşlılık: Yaşlı Çalışanlar ve İnsan Kaynakları Uygulamaları". Çalışma ve Toplum 53(2):547-72.
- Şentürk, Ünal. 2018. Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri. DORA Yayıncılık.
- TÜİK. 2021. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. 2021. İstatistiklerle Kadın, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. 2021. İstatistiklerle Yaşlılar, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu.

UN Women Avrupa ve Orta Asya Bölge Ofisi.  
2017. Kadının Güçlenmesi Prensipleri (WEPs)  
Uygulama Rehberi.

Yelboğa, Nurullah, ve Bedrettin Varol.  
2018. "Yaşlı Kadın Ayrımcılığı ve Kadının  
Dışlanması". Sosyal Çalışma Dergisi 2(1):51-  
64.